

Şiir Şölenleri

Ali SALİ

*Şiir şölenleri ne antik yunan'ın symposion'u
ne de mekke panayırında askıya çıkan
şiir meydanının bir benzeri*

Türkiye’de 90’lı yılların ilk yarısından bu yana yaygınlık kazanan bir edebî etkinlik var: Şiir Şölenleri. *Şiir Akşamları* ismini taşıyan da var, *Şiir Buluşması* ismini taşıyan da. İsmi ne olursa olsun, şiirle - edebiyatla ilgili bir kültürel etkinlik sonuçta ortaya çıkan. Daha önce benzer etkinlik başlangıçları var, ama bir devamlılık arz etmemiş. İsimleri de fazla dolandırmadan, doğrudan “... okumaları” olarak adlandırılmış. Nokta nokta yerine bir edebî türün adını koyabilirsiniz. Yazıya konu edeceğimiz kültürel etkinlikte edebî şahsiyetler çıkıp bir şeyler okusa da geçmişte tek tük örneğini gördüğümüz bu “okuma etkinlikleri”nden farklı bir yapıya sahip. Her şeyden önce geçmişte vuku bulan bu etkinlikleri düzenleyen kurumsal yapılarla, günümüzde *şölen*, ya da *akşamları* himaye eden kurumsal yapılar çok farklı. Ayrıca etkinliğin hem muhatapları, hem katılımcıları, hem de içerikleri çok farklı. Yine de bu farklar üzerinden ele almayacağız meseleyi.

Türkiye’nin kültürel geleneğinde yeri olan ve gelenekteki işlevinden çok farklı bir bağlamda kullanılır hâle gelen özdeyişlerin, aforizmaların yaygın şekilde kullanılması hâkim olmaya başladı son zamanlarda. Gelenekte yeri var, çünkü hikmetli söz söylemek, meramını en az kelimeyle ifade etmek bu toplumun bir alametifarikası hâline gelmiş neredeyse. Ciddi bir yekûn tutabilecek “*letâîf*” birikimimiz, epey oylumlu bir icmale ulaşabilecek “*hikemiyât*” külliyyatımız var. Bu külliyyatın geçmişte neye tekabül ettiğinin, hangi sadra şîfa olduğunun tartışmasına girecek değiliz burada. Bu devasa geleneğe rağmen, son zamanlarda kültürel çevrelerde yer alan / tutan insanlar birtakım özdeyişler, birtakım aforizmalar dile getirerek kendilerince bir şeyleri izah etmeye çalışıyorlar. Aforizmanın altına üstüne bakmadan, aforizmada kullanılan kelimelerin nereye ve neye işaret ettiğine, neye tekabül ettiğine bakmadan kendi anlayışlarınca bir şeyleri izah ettikleri vehmine kapılıyorlar. Bu vehimlere aldırış etmeden şimdi bir aforizma da ben söyleyeyim: *Adlandırma adlandıranın tahakkümünü taşır.*

Tahakküm derken, bu kelimenin anlamının bir baskıya işaret ettiğini bil-meme rağmen, bu kelimeyi kullanmamın kesinlikle baskı olarak algılanmaması gerekir diye bakıyorum meseleye. Belki birisi ya da bir şey üzerinde bir hük-mün “*hüküm ferma olması*” şeklinde hülâsa edilebilecek bir anlamda anlayabi-liriz tahakkümü. Tahakküm deyince hemen muasır milletlerin dillerindeki hege-monya kelimesi de, tahakküm kelimesinin tedaileri arasında kendini belli ediyor. Hegemonya kelimesi de kendiliğinden ideoloji kelimesini çağrıştırıyor. Burada Althussergil anlamda ideoloji kavramını hatırlamakta fayda olabilir belki. Biz adlandırılmış bir tür olarak yaratılmışız, hani şu “*halk edilmiş*” anlamında birer mahlûkuz. *Halk edilmişliğimizin* yanı sıra adlandırılmış ve “isimlere muhatap kılınmış” ve muhatap kılındığımız isimlerin öğretildiği bir “*tür*” olmamız bizim ayırt edici özelliğimiz. Onun için de adlandırmayla birlikte adlandırıldığımız şey her ne ise onun ideolojisi (*Althussergil* anlamda ideolojidir kastım) bize yüklen-miş oluyor. Bunu, yani bize yüklenen şeyi içine doğduğumuz aile, toplum, kültür vb. besliyor. Bize seslenildiğinde artık çağrılan, bizim aynı zamanda ideolojik kimliğimiz de. Seslenerek aslında ideolojik kimliğimiz çağrılmış oluyor. Bize seslenildiğinde muhatap alınan yanımız bizim biyolojik kimliğimizin yanı sıra aynı zamanda ideolojik kimliğimizin tamamıdır. Bu seslenmede bizim adlandırıl-dığımız o şey her ne ise ve o şeyin ne yapması gerekiyorsa, ya da ne yapmaması gerekiyorsa hepsini birden içerir bu seslenme.

Adlandırma dedik ve nerelere geldik. Tür olarak bize, yani insana dönük bu adlandırmanın zamanın başlangıcında yapıldığına inanan bir zihnî donanım-a sahip olduğumuzu sanıyorum veya en azından ben böyle bir donanım-a sahibim dersem umarım büyülenmiş olmam. Zamanın başlangıcında biz ne olarak ad-landırıldı isek, dünya zamanının sonunda da o adlandırmayla muhatap alınaca-ğımıza, “isimlere muhatap kılınan” hâlimizin bu muhataplıktan nasiplenebildiği kadarıyla sorumlu tutulacağımıza, mükâfat ya da cezaya muhatap olacağımıza inanıyorum. Dünyanın ve isimlerin öğretildiği bir *halk edilmiş* varlık olarak insa-nın, hayatının geçen her günle birlikte asli hâlinden uzaklaştığını söyleyebiliriz. Böyle bir kabulden hareket ettiğimizde “İsimlerin öğretildiği ilk hâl insanın mü-kemmellik hâlidir. “*Bir gölgelik*” olan dünyanın ilk hâli de dünyanın mükemmel hâlidir” çıkarımında bulunabiliriz.

Ve yine bu kabul gereği, zamanın başlangıcından (bu başlangıç aynı zaman-da anladığımız anlamda hayatın da başlangıcı olarak algılanabilir) günümüze yaklaştıkça bu mükemmel hâlden uzaklaşıyoruz. Belki kaba bir tabir olacak, ama dünyanın çivisinin çıktığını ve her geçen gün daha da kötüye gittiğini söyleyebi-liriz. Bu düşüncemi destekleyen yüzlerce kaynak gösterilebilir. Hem kitap olarak,

hem de düşünür olarak. Hatta kaynak olarak düşünce ve hayat okulları bile gösterilebilir. Bunlardan birine örnek olarak geçtiğimiz yüzyılda hem batıda, hem de İslam dünyasında birçok insanı etkilemiş olan Rene Guenon ve takipçileri gösterilebilir. Zamanın Guenonyen (ve birçok kadim kültürde varolan) çevrim anlayışına göre başlangıçtan, yani mükemmel olandan, merkezden uzaklaştıkça bozulma da, yozlaşma ivmesi de artar. Bu anlayış birçok kadim kültürdeki zamanın çevrimsel anlayışı içinde zihinlerde ve düşüncelerde kendine yer bulmaktadır. Hz. Âdem'e bütün isimler öğretildiği ve bu öğretilme kitapta açıkça dile getirildiği için başlangıçtaki bu mükemmellik bir daha yakalanamayacak demektir de aynı zamanda. Zaman olarak Hz. Âdem'den ne kadar uzaklaşırsak o kadar fazla bozulmuş ve yozlaşmış olacağız. Merkezden uzaklaştıkça mükemmellikten (asıldan) de uzaklaşmış oluyoruz. Kaba tabirle dünyanın çivisinin çıktığına ve her geçen gün daha da kötüye gittiğine hükmedebiliriz. Bozulma ve yozlaşma her geçen gün biraz daha artmaktadır.

Bu adlandırmadan nasibini alanlardan biridir şair. Bizi *adlandırın* “bütün isimlerini yalnızca ‘insana’ talim ettiğini özellikle belirtir. İnsana talim edilen isimler, insanın adlandırdığı, insanın anlam yüklediği kelimeler değil. Bu kelimeler bizzat *adlandırın* tarafından anlam yüklenen kelimelerdir. Dolayısıyla biz “ismi talim eden” olarak “verilenleri” talim eder, “verilenleri” öğrenir ve “verilenler” üzerine bir şeyleri inşa ve inşad ederiz. Biraz yukarda dile getirdiğimize geri dönersek, mükemmel hâlimiz olan “asıl olan” hâlimizin yansımalarına birtakım remizlerle işaret ederiz. Bunu da kelimelerle bir bedene büründürürüz. Kelimelere elbiseler giydiren hâlimiz bizi *adlandırın* tarafından bir nevi kâhinler ve büyücüler topluluğuyla anılmamıza vesile olur. Ebiseler giydirdiğimiz kelime istifleri canlılar üzerinde “teshir” icra eden sihir sözleri mesabesinde keşiflerdir yalnızca.

Bu söylediklerimizi Ahmed Kuddûsî, Emir Devletşâh ve Şeyh Ârif-i Azerî'den yapacağımız üç kısa alıntıyla taçlandıralım:

“(…) şairlerin kalbleri Hakk'ın hazineleridir.

Hak ancak hâl ehlinin kalbine ilham eder, şiir de böyle.”

“(…) ve nefis sırların sarrafları büyük şairlerdir.”

“Bütün şairler şiir söylemek hususunda söz meclisinde (elest bezmi) bir kadehten sarhoş oldular / Lakin bazılarının şarabına sâkinin nazarının tesiri de karışmıştır.”

Şiir kelimesinin (dolayısıyla bunu yapan şair kelimesinin) “şuurunda olmak”, “fehmetmek”, “hissetmek”, “sezişle bilmek” gibi anlamlar taşıdığını artık unuttuk. Tevarüs ettiğimiz gelenek içinde bu kelimelerin işaret ettikleri anlam

dünyalarının bir karşılığı vardı. Geçirdiğimiz zihniyet dönüşümünün bir neticesi olarak bu kelimeler, bu kelimelerin işaret ettiği anlam dünyaları ölü bir dilin unsurları hâline geldiler.

Geçirdiğimiz zihniyet dönüşümünün sonunda şiir *yıra*, şair *ozana* dönüştü. Şiirin “şuurunda olmak”la, “fehmetmek”le uzaktan yakından bir bağlantısı kalmadı. Hele kalplerimizin “sır”la, “esra” ile, “esrar” ile olan bağı tamamen koptu. “Saki”nin şarabımıza nazar etmesini isteyen kaldı mı, ondan bile emin değiliz.

Şiir artık dikkat çekici söz söylemeyle eşitlenir (yani bir tür retorik), aforizmalar inşa etmeye benzer bir etkinlik hâline geldi. Ne kadar afili, ne kadar kul lanışlı özdeyiş ve aforizmaya yakın cümleler kurarsanız neredeyse o kadar afili şair hâline gelirsiniz algısı ele geçirmek üzere *piyasayı*. Bunun böyle olduğu şiir seslendirenlerin kitle tarafından bu kadar makbul görülmesinden belli. Şair denildiğinde başkalarının şiirlerini seslendiren bu isimler kitle tarafından ilk hatırlananlar arasında. Bu da bir yerde şiirin gösteriye dönüşmesine zemin hazırladı. Şiir yok mu? Var. Fakat o var olan şey bu yazıda yok.

Şiirin bir tür gösteriye dönüşmesinde yazının başında değinip geçtiğimiz kültürel etkinliklerin de payı var.

Bu algının oluşmasına zemin hazırlayan türden şiir şölenlerinin tarihte bir benzeri var mı bilmiyoruz. Fakat benzerliği tartışılabilir. Mekke Panayırında rastlıyoruz. Mekke Panayırına gelen şairler şiirlerini görücüye çıkarıyor ve içlerinden çok iyi olduklarına karar verilenler Kâbe’nin duvarına asılıyordu. Şairler şiirlerini görücüye etraflarına topladıkları insanlara şiirlerini okuyarak çıkarıyorlardı. Bugünkü şiir şölenlerine benzetilebilirse tarihte bir örneğini Mekke Panayırı’nda görüyoruz.

Bir de antik Yunan’da bir benzeri var bu etkinliklerin. Antik Yunan’daki varlığını o dönemden kalma içki kaplarındaki resimlerden ve günümüze kalan ilk kitaplardan biliyoruz içkili Symposion toplantılarının. İçkili Symposion toplantılarında benzer bir etkinlik var denilebilir. Toplantının yapıldığı evde, ya da ortak bir mekânda toplantı başlarken toplantıyı şiiriyle biri açıyor. Bu genellikle toplantıyı tertip eden ev sahibi olabildiği gibi, toplantının onur konuğu da olabiliyor. O şiir o anda orada inşa edilen ve seslendirilen bir şiir oluyor. Kayda geçirilmiyor. Ardından o şiire nazire, ya da o şiiri tamamlayan mısraları bir başkası söylüyor. O da o anda ve orada inşa ve inşad ediyor şiirini. Bu şiirlerin hiçbirisi kayda geçmiyor. Peki, bu toplantılarda şiir okunduğunu, şiirlerin o anda ve orada inşa ve inşad edildiğini nerden biliyoruz? Başta Platon’un aynı ismi taşıyan, yani *Symposion* isimli kitabından biliniyor. Sonra da Antik Yunan üzerine yapılan araştırmalardaki verilerden.

Edebiyat tarihleri ve edebiyat üzerine yapılan araştırmalardan hatırlarsınız. İlyada ve *Odessia*'nın bugünkü nüshalarının orijinal (asıl) İlyada ve *Odessia* nüshaları olmadığı söylenir. Olimpiyatlarda İlyada ve *Odessia*'nın bilmem nere yorumunun kayda geçtiği, yani yazıya geçtiği söylenir. İlyada da *Odessia* da sözlü birer destan. Ve olimpiyatlarda diyelim Ispartalılardan bir şair ya da Atinalılardan bir şair, ya da Makedonya'dan bir şair İlyada ya da *Odessia*'yı sözlü olarak seslendirir. Ve olimpiyatlarda bu iki destanı seslendiren şair çok büyük ihtimalle ortaya ya da zamana göre kendi yorumunu ve kendi inşasını da işin içine katmaktadır. İşte yazının devreye girmesinden sonra bu sözlü inşadlardan birinin kayda, yani yazıya geçirildiği ve bugüne kalan İlyada ve *Odessia*'nın bilmem hangi kabilenin şairinin seslendirdiği hâli olduğu söylenir. Orijinal İlyada ve *Odessia*'nın nasıl olduğu ise bugünün insanı tarafından bilinmiyor. Tabii Orta Çağ denilen dönemin insanı tarafından da bilinmiyor. Burada bizi, yani bu yazıyı ilgilendiren kısmı ise hem Symposion toplantılarının hem de olimpiyatlarda şiir okuyanların (tabii bu okumalar tamamen sözlü bir okuma, herhangi bir yazılı metinden hareket etmiyor), destan okuyanların günümüzdeki şiir etkinliklerinde şiir okuyanlarla benzerlikleri.